

ВУК ЦЕРОВИЋ

ЗБИЉА И ФИКЦИЈА У РОМАНУ „ПИТОМА ЛОЗА” ДУШАНА ЂУРОВИЋА

Роман „*Питома Лоза*” Душана Ђуровића, јесте зрело књижевно остварење сложене структуре, једноставне композиције, разуђене тематике, богатог књижевног израза.

Тема романа је класична, често понављана у свјетској литератури – сукоб међу браћом.

У књизи се кроз реално и кроз имагинарно вријеме остварује неколико спољашњих и унутрашњих токова радње, углавном кроз асоцијације и кроз пројекције личности. Богата тематика дјела обухвата цијелу гаму мотива: из дјетињства, мотив љубави, мржње, женидбе, смрти и неколико библијских мотива – мотив пролазности („земља јеси и у земљи отидеш”). У књизи се плете и преплиће увијек иста прича о Каину и Авељу, од Адама до данас различитим токовима уз увијек исти завршетак.

Још се један библијски мотив појављује у овој књизи, живот као трагање за изгубљеним рајем, али и антички мотив Антејеве везе са родном грудом...

Како је човјек једини рај дјетињство, трагање за изгубљеним рајем јесте враћање у дјетињство, враћање увијек нереално, у дјетињство имагинарно и нестварно, јер се само једном у исту воду може угазити, човјек је само једном дијете. Само у једном животном добу могуће је доживјети безазленост, доброту, срећу и пуноћу живота, која се више не може поновити у таквом склопу околности, нити таквим интензитетом доживјети.

Само јунацима великих писаца понекад успијева да толико дубоко проживљавају догађај из прошлости, да поново живе тренутке свога живота искључујући вријеме, релативизујући темпоралну компоненту доживљаја до те мјере да вријеме стаје и постаје апсолутним.

Радња романа почиње уморним кораком Рада Гинића на друму. Књига завршава клетвом, у постојећем контексту можда више врача-

њем: Радева снаха Мара поручује кроз прозор, у полумрак расвита, мртвом Раду:

– „Никад, никад више, на Питому Лозу не дођи, проклетниче!”

Раде Гинић отвара и затвара књигу, више као свједок и објекат, него као активно лице. Стварни почетак романа је сцена у којој непознати мушкарац вуче са друма жену у шикару на обљубу, а завршава проклињањем покојника. Књига антиципира почетак и крај живота.

Фабула романа има два дијела. У првом дијелу Раде Гинић, несрећник, бивши човјек, олупина, последије потпуног животног бродолома, губитка породице која је нестала у бомбардовању губитка здравља, губитка стана и губитка посла, враћа се из логора, десет година последије завршетка рата. Болестан, труо, духовно уништен, долази да „узме жељу”, да још једном види Питому Лозу, да додирне родно тло, да види родну кућу, брата и његову породицу и да умре.

Јадно и изгубљено дјелује усамљени путник Раде Гинић на прашњавом друму, на коме се чак и његов корак одваја од њега. Раде се враћа ноћу као лопов, да га не виде и не препознају. Долази вођен тачно одређеном намјером „да види гробове” оца и мајке. (Свијест жели да представи човјека каквим он хоће да се покаже, а подсвијест га представља онаквим каквим он у суштини јесте).

У нивоу подсвијести Раде, који се, као и сваки човјек, не мири са очигледном, неминовном смрћу, инстинктивно осјећа наду, нада се да ће на Питомој Лози и у душама свога брата Вула и његове породице наћи мало животне топлине, пламичак љубави да на њему загрије душу и учини подношљивијим своје последње дане.

Он се још увијек нада оздрављењу, машта о обнављању Питоме Лозе, о враћању њене некадашње љепоте и моћи. У најдубљој подсвијести Раде Гинић чак жели да овлада Питомом Лозом, јер вјерује да ће већ сам сусрет са родном грудом, са родитељском кућом, са тим јединственим мјестом створеним од њежних нити најфиније маште и грубе збиље, драче и камена, бити љековит и дјелотворан. Нада се да ће му, као најбољи лијек, помоћи да оздрави, да остане на Питомој Лози, да је подигне из рушевне запуштености у коју је довео Вуле. Раде свјесно жели да Питому Лозу обнови, али заједно са братом.

У првој глави, у сумрак кратке љетње ноћи, Раде Гинић стиже на Питому Лозу, сједа крај пласта сламе на гумну и чека док заноћа и протекне сљедећих девет глава у којима ће наратор, који је можда један од бројних Радевих двојника, испрести причу о животу главног јунака, о животу Вула и његове жене, вратити вријеме и оживјети давно нестале ликове и призоре.

Вуле и његова жена Мара су два груба, сурова индивидуума, потпуно природна и природјена кршу и драчи Горича и Питоме Лозе и њеној иловачи. Они су непрекидној борби потчињавају и јачају друго, освајају и уништавају Питому Лозу, што више јачају све је више уништавају.

У десетој глави Раде Гинић, живи леш, у стварном току радње, устаје и обилази Питому Лозу, да се опрости од ње, и да види шта је остало од имања. Жеља му је да је заокружи у души и тако цијелу понесе у себи као последњу слику. Пролази кроз некадашње ружичњаке, уљанике, смоквике, шљивике, вишњике, поља и ливаде, а пред зору долази на гробље, и ту, на очевом гробу, обамрло лежи неколико сати, да као Антеј у своје трошно тијело усркне животворни сок родне груде, да се оснажи и припреми за сусрет са братом Вулом и његовом женом, који ће за оба брата бити трагичан.

На очевом гробу поново се цијепа личност Рада Гинића, јер у двојнику пројектује личност покојног оца Сима. Отац је за њега једна топла, душевна фигура, која га подржава, храбри и упућује брату, да се код њега смири и оснажи. До сусрета међу браћом доћи ће у фантазмагоричном виђењу, у праскозорје, у нестварно доба на граници између ноћи и дана, коју својим кукуријекањем повлаче тек разбуђени пијетлови из Горича.

Све се свршава Радевом смрћу на љествама уз прозор братове собе, у којој престрављени Вуле губи разум, мучен страшним сновима, исцрпљен грижом савјести и борбом са собом луди. Уништава га цијепање између Питоме Лозе и брата у себи, такође двојника, пројекција суровог отимача реалан само у његовој фантазији.

Изнурен сновима и привиђењима, Вуле устаје да погледа иза прозорског стакла, види брата с друге страна окна, за кога је мислио да је одавно мртав и луди. Писац мијеша реално и иреално, виђења и привиђења, све смијешта у нестварно вријеме између ноћи и дана, између сна и јаве, све је можда било, можда се причинило, нема границе између мучне збиље и још мучнијег сна. Дневна збивања су несумњива, ноћна само могућа.

Радња се у свом спољашњем току догађаја у току једне ноћи, од сумрака до праскозорја. То је стварни ток радње, реално вријеме, док унутрашњи ток радње, имагинарно вријеме траје један живот. У књигама обично дан антиципира годину, живот; јутро, подне, сумрак, ноћ – дјетињство, зрело доба, старост, смрт. Овдје је симболика обрнута, ноћ антиципира живот, наслућивање, снове, сумње, стрепњу, страх.

Све се дешава у нереалном амбијенту ноћи, олује, која грози Питомој Лози, у расплутим линијама помјереног видокруга, помјерене визуре наратора.

Олуја је такође симболична, црни облак који се надвио над Питому Лозу срушиће огромно стабло кестена, симбол чврстог брата, наговјестиће Вулову смрт. Два моћна стабла расла су на имању од њиховог дјетињства, орах и кестен. Њежно орахово стабло одавно је пало, а ове ноћи олуја крши друго дрво, кестен, што у сазнајној равни антиципира пропаст оба брата.

Сцена на ријечи привидно се одвија у спољашњем, а стварно у унутрашњем току радње, што доводи у питање неутралност „рибара” у спору међу браћом.

У једанаестој глави, у спољашњем току радње, Раде обилази Питому Лозу, да би у дванаестој и тринаестој пресједио у жилама храста на обали ријеке, што омогућава наратору да у радњу уплете причу о рибама, односно глас споља, објективни суд о Гинићима и Питомој Лози, који је поразан. „Рибари” су Горичани, о Гинићима суде с мржњом и завишћу. И њих је могуће схватити као фикције, као пројекције Радевих двојника у тамној ноћи.

Рибари су „неутрални двојници” глас Радеве свијести, фикција болесног човјека у предсмртном часу и Радев одлазак на гробље истовремено се одвија и у спољашњем и унутрашњем току у стварности и у фикцији, гроб је реалност, док је Симо пројектовани двојник.

Унутрашњи ток радње је живот, не стварна већ неостварена комуникација, дуготрајна, измишљена, пројектована борба између два брата, тим страшнија што је више лишена реалности. Борба је с Вулове стране пуна подвала, фалсификата, преливена лицемјерјем, мизантропијом, љигавим претварањем, лукавством, свијешћу која увијек супротним тоном хоће да обоји тамно, да прикрије, да потре болесну савјест, која пробија иза незадовољене подсвијести.

Раде Гинић се против брата, (читај: против душманина), бори љубављу, која јесте најснажније оружје, од којег нема заштите: „А он, Раде, био је безазлен и можда, једини у роду Гинића, нека сањалица. У целом њиховом односу он је био без икаквих задњих намера, без и најмањих помисли да то треба на било који начин и у којем било виду да му се исплати једног дана. Напротив, све је то радио искључиво за то што је осећао радост, да учини неку радост Вулу...”

Раде Гинић личи на бродоломника, који очајнички покушава да се попне у чамац на узбурканом мору (Питому Лозу), у којем чамција Вуле и његова сапутница Мара свим силама покушавају да спријече бродоломника да уђе, јер ако он уђе – чамац ће потонути. Као и увијек у сличним приликама, све се завршава природно, бродоломник тоне, а чамције ће послје неког времена бити и саме потопљене и нестати у страшним таласима.

Унутрашњи ток радње је непрекидни крвнички дијалог између Вула и Рада у Вулу, између Рада и Вула у Раду, јер један и други брат пројектују двојнике, пошто стварне опасности за Питому Лозу од Рада нема, јер он у нивоу свијести никада није стварно желио да је приграби само за себе, увијек је сањао о враћању Питомој Лози, на којој би живио заједно са братом.

Када наратор послје прве главе смјешта Рада Гинића на сламу, на гумну, и искључује га из радње као активног јунака, он више није јунак све до десете главе, већ медиј и двојник, који описује догађаје на

Питомој Лози од Вулове женидбе до те апокалиптичне ноћи. Тако Раде постаје оквир радње, омогућава непрекидни, нестварни, немушти дијалог између њихових двојника.

Сви догађаји од друге до десете главе чине уметнути дио романа, причу у причи, јер док Раде Гинић сједи на слами на гумну, прикупља снагу и чека да ноћ одмакне, да легну и заспу чланови породице његовог брата, стварни ток радње се прекида, акција и напетости у њој падају на нулу и стаје, али новим рукавцем тече унутрашњи ток радње, убрзава се, тензија се диже. Прави ток је унутрашњи ток.

Браћа су у стварности и свијести психички подијељена по шаблону, један је приземан, с ногама на земљи и главом на земљи. Чврст, темељан, рационалан, тврд, суров, лишен сумњи и недоумица (Вуле). Други је ногама на земљи, главом у облацима, нестална сањалица, пуне душе, мек болећив, осјећајан, са срцем умјесто мозга (Раде). Ово је сукоб између Дон Кихота и Санча Пансе, с тим што овдје Санчо и Дон Кихот понекад замјењују улоге, као што и мора бити. Вуле је „обучен” као Дон Кихот, увијек свијету показује лажну доброту, племенитост, саосјећање, љубав, тугу, којих је лишен, жалост тамо гдје је сасвим равнодушан, а Раде се понаша сасвим рационално, показује равнодушност онде гдје би требало да испољава најдубљу тугу, не зато што не осјећа, већ због тога што не жели да драматизује, зато што прашта.

Док Раде иде за срцем, душевном стазом, која за њега јесте крижни пут, пут крста, равнодушан према утиску који оставља на људе, јер нема потребе да се претвара, Вуле, вођен интересом, чистим рационом, лишеним свих моралних забрана и препрека, на сваком кораку показује доброту, љубав, жалост, све оно чега нема. Њему је веома важно да остави утисак, хоће да заведе да створи лажну слику да би прикрио суштину.

„Горичани причају за Гиниће чудне ствари: једнима је – каже – срце мртво, а другима пуно плача. Онима којима је мртво, могу да заплачу кад оће, али никад не могу да осјете жалост, или да их нешто косне по души. То су они који остају на Питомој Лози. Горичани знају читаве приче о мртвом срцу на Питомој Лози, али они то не говоре гласно... Чуо сам како неки причају да је срце Вулово као иловача. Кажу такво мртво срце одавно није родила Питома Лоза, али је вјешт па умије да га сакрије...”

Ово говоре рибари на ријечи један другом. У стварносној равни то је објективни суд, а у унутрашњем току Вуле је Радев alter ego, његов страх и мржња. Међутим, на самом почетку романа, док посматра отимање жене на цести коју мушкарац вуче у шипражје, Раде Гинић остаје миран, мада би га таква сцена некада веома узбудила, но, „он је мртав и срце му је иловача”.

Све људске патње, вјечита борба добра и зла, није ништа друго до борба између људи мртвога срца и људи чије је срце пуно плача. Та, наизглед неравноправна борба, не прекида се вјекovima и никада неће

бити завршена, јер и зло и добро постоје истовремено, некада сукобљени, некада преплетени.

Природни је закон да побјеђују они који су мртвог срца, јачи тлачи, њежнији више пате, чешће страдају и често су узрок сопствених патњи. Доброта је мајка трагедије.

Рибари на ријечи, који овако просуђују о срцу оних на Питомој Лози, мисле да је то проклета земља, да „човјек који хоће мир не би желио на њој да живи”, и то објашњавају тиме да Питома Лоза (као и свака земља) има свој дух – „јачег задржи и привије, а слабијег отјера. По свој прилици њој треба јак муж, биковит, који ће је оплодити...”

„Земља је жена, превртљива, пожудна, тврда и опора кад је јалова. Кад је оплођена и бременита онда је добра и благословена...”

Земља је жена, судбина, само јаки успијевају да јој се одупру. Занимљиво је да и Раде, који је такође Гинић, с генима Гинића и њиховим схватањем, у логору, једва жив, болестан, исцрпљен до смрти, у страшном мразу Сјевера сања Питому Лозу, као податну, страсну, превртљиву жену.

Тако ово имање доживљава и Вуле. Питома Лоза је митска жена које нема, судбина, блага ономе ко је савлада, страшна према ономе кога порази. Мотив „проклете земље” варирају у мислима и у ријечима сви: Симо, Раде, Вуле, рибари на ријечи, Горичани у стварносној равни. Једино Мара мисли друкчије, она вјерује да је та земља лијепа, „да се ту добро живи, добро једе и добро спава”.

Ако роман схватимо као фикцију, а радњу као низ ситуација међу двојницима, разумљиво је што јунаци тако доживљавају Питому Лозу јер она изазива страх, мржњу, жељу за посједовањем. Раде страда зато што је слабији, јер је сањалица, рањив. Безазлени морају да пате. Он хоће да освоји Питому Лозу срцем, а не снагом, зато страда.

Његов отац Симо, заведен глумом и вјештим претварањем Вула и његове жене Маре, који просто „болују за Радем”, упркос сопственом искуству, хоће да вјерује да је он срећан човјек, да се њему посрећило да му синови на Питомој Лози гаје братску љубав, један према другом, а зна да на Питомој Лози никад није било братске љубави ни мјеста за двојицу, увијек је остајао један, најјачи, остали су морали главом без обзира. Горки, поражени, губили су идентитет, нестајали у свијету, мијењали презимена. Док су се Горичани на ободу Питоме Лозе ширили и умножавали, на Питомој Лози остајао је само најјачи, али тај је био толико моћан да ни сурови кнез Баћ, човјек без страха и морала, против њега није смио ни уста отворити.

То и у Симу проговара други Гинић, онај који има срце пуно плача, а он добро зна да је то све лаж и обмана: „Питома Лоза је увијек била велико и јако дрво. Вјетрови су гране ломили и односили, а стабло је остајало. Стабло је јак и дубок коријен и ништа га није могло ишчупати. Да није било такво, род Гинића би одавно нестао...”

Упркос гинићкој лакомости и глади за земљом, пред крај живота Симо је ипак докучио дубљу истину, схватио је да постоји „точак – време, који све покреће, кога људи не виде, а он се окреће”; „Људи су одлазили и нестајали, на исти или сличан начин. Један од њих, најјачи, само би остајао, изродио себе и продужио род. А потомци оних који би одлазили расејали би се по свету. Плеву је ветар развејао по свету ко зна у које крајеве. Сада ти Гинићи више не знају да су Гинићи, јер се друкчије зову, нити знају да је крв Питоме Лозе њихова крв, а тело њихова црвеница...”

И тако кроз генерације. Можда је то разлог што се Раде враћа у Питому Лозу, не само да затвори круг, да заврши гдје је почео, по оној Његошевој „гдје је зрно клицу приметно, онде нека и плодом почиње”, већ у јаловој нади да ће мало ојачати и поживјети. То код њега није свјесна жеља, него инстинкт самоодржања.

Пошто је све привид и прах и пепео и на крају свега стоји нула, празнина, ништа није онако каквим се чини. Све има лице и наличје, све је збиље и од снова, све је жеља и остварење.

Док се ломи и двоуми на путу и не зна куда да крене: у Горич, у кафану, или на Питому Лозу, полумртви Раде тражи и оповргава у себи разлоге због којих треба да иде на Питому Лозу. Сам му корак тамо вуче, то је фатум, почетак и крај свега. Дилема је лажна, Раде је пошао на Питому Лозу.

„Затвори у се Питому Лозу каква је била и тако је понеси са собом; то је једино мирно језерце у твојој души” – савјетује себи Раде на поласку. Питома Лоза јесте рај, али изгубљени, као и сваки рај, виђен и доживљен, пропао без повратка.

„На Питомој Лози све је мутно и замршено, жудње и намере су се сплеле и кроз мрак су пружиле руке да ухвате целу јабуку, љигаву као јегуља, да је ухвате и зграбе грамзиво. Мутно и несигурно, али је Вулу у глави јасно. Он је пред самим собом један човјек, пред старим оцем други, а пред Горичанима и другим светом трећи. Колико дана – толико Вула Гинића.

Мару опомиње често и строго, учи је, чак и прети, да према његовом старом оцу буде добра, да га пази, да му угађа, да му се умиљава и да му буде по вољи, јер се његова реч може претворити у закон, а закон није комат хлеба, па да се може преломити и прогутати кад хоће. Треба свакога држати у заблуди, а њега, оца, највише. Он је сам увек говорио оно што је желео старац, смишљао сваку своју реч и отклањао страх код њега...”

Вуле је „лукав, личан, пун себе, и груб, а на изглед тих и питом”, он је страшљив, а прави се храбар. Кад је у писму прочитао да му се брат оженио, „Вуле је летео преко редова, мењао се у лицу, црвенео и бледео, угризао је усне и неколико пута стиснуо зубе и истурио браду. А када је докрајчио последње речи он диже главу, погледа у жену која

је била поред њега, с десне стране и нервозно згњечи папир у руци: „Јавља да се оженио – пробунца он, а око уста му заигра... Он позелене од муке и доња усна му јаче задрхта. Гледали су се неми, запрепашћени и са осећањем да се све око њих руши и да Питома Лоза пропада и нестаје...”

Одмах иза тога Вуле прави праву свадбу брату, царски гости презрене Горичане, виче:

– Пијте Горичани! Једите и веселите се! Ово је мој најмилији дан! Никог немам милијег од Рада. За њега бих живот дао, сто живота. Све! Раде се данас вратио Питомој Лози.

Мара је још гора. Уствари она је Вуле огољен до сржи, доведен до апсурда. Она је „још грубља, и сировије нарави, лукава и она, неуравнотежене ћуди, с узаним кругом мисли и брзим језиком, а прави се чедна, искрена и мека”, „храбра а прави се плашљива”, оличено лицемерје, злоба и лукавство.

Када чује да се Раде оженио, „Мара се трже, зину, лице јој постаде крпина, рашири очи и изненађено, као да је неко ударио по глави, упрелих у Вула”. На Радевој „свадби” и она је насмијана, говорљива, дочекује и чашћава. А када су испратили госте, Мара виче мужу:

– Цркни сад. Цркни кукавче!... Сада ти је као да те је неко покрао, у души ти је црно, све ти је празно, и срце и цио живот. И мени је тако; да тог твога брата, ту пропалицу, више не бих ни погледала... Обојке не бих отресла о њега. Да је овдје, казала бих ја њему, а ту кучку, ту његову дрољу, њу бих у комаде учинила...”

Вуле закључује о брату кога воли „више него икога на свијету”: – „Лакше би ми било да сам чуо да је умро”.

Гинићи и остали Горичани имају два лица: једно према себи, друго према осталима, мада сви знају да „болестан је живот” на Питомој Лози. Имају више лица, много лица, из њих некад говори разум, некада страх, некада жалост, скоро увијек похлепа, завидљивост, глад за земљом. Похлепа и завидљивост су особине свих јунака романа, чак и Рада у његовим рационалним тренуцима.

Вуле и Мара су један удвојени лик, пројекције једне исте личности, похлепни, завидљиви, лукави и бездушни. Кад треба умију да заплачу обоје, „да им врцају жежене сузе. Али те сузе никад нису могле да умекшају њихову нарав, нити да учине да се одрекну нечега свога, макар то била и ситна, сасвим незнатна ствар”.

Лицемјерје и превртљивост они су довели до савршенства, зато дјелују као празне креатуре, а не као живи људи, осјећајни и рационални. Ни у једном тренутку они не показују љубав ни према коме. Код њих нема њежности чак ни према дјечи, све сув рацио, голи интерес, понекад су више работи него људи. Једини мотив њихове превртљивости јесте глад за земљом и намјера да по сваку цијену сачувају Питому Лозу, да вјечно владају њоме.

Једнако су бучно и „весело” прославили рођење Радевог дјетета, а све упорније одбијали Сима од старијег сина Рада, упињући се да га оцрне што више, да га представе као скитницу, као незахвалног сина, лошег брата, припремајући тако завршни чин, фалсификовање теста-мента. У једном погодном тренутку Вуле подноси оцу тобожње писмо брату, уствари тестамент, којим Симо лишаваша наследства свога старијег сина. Он потписује папир не гледајући, док потиштено блуди погледом низ Питому Лозу, што је литерарна варка аутора. Један Симо Гинић, који је стабло, који је Вуле, суви бескомпромисни разум, зна да на Питомој Лози остаје само један. То је неписани закон Питоме Лозе, закон кога се и он држао када је протјеривао своју браћу. Сјетан је и потиштен, јер је свјестан чина, зна шта потписује, али ту ништа не може учинити. Потписивањем тестамента и он постаје сувишан и непожељан на Питомој Лози, али то је закон.

Када је отац потписао тестамент Мара одушевљена грли мужа и изражава заједничку искрену жељу: „– Да оће старац сад што прије да умре! Сада нам више није потребан! – Хоће! Не може дуго! – вели Вуле малко тужан.”

Када сањају о идеалном брату, какав је могао бити Раде, да су они имали више среће, замишљају га као богатог исељеника у Америци, који није имао наследника, а кад је умро оставио је њима милион и по долара. То би био прави брат. Једно су снови, друго је збиља. И Мара и Вуле, мада одавно мртви, мртви су се родили јер немају срце, ипак нијесу успјели својом досљедном ванредно увјежбаном глумом, својом веома јаком похлепом, која мотивише све њихове поступке, да се рационализују и ослободе недоумица, да рациом потпуно потисну под-свијест, која нагло и неочекивано избија и код једнога и код другога. Потиснута подсвијест код Маре изазива честе, привидно безразложне нападе бијеса, плача, хистеричне ерупције незадовољства собом и свијетом. У тренуцима у којима се њена душа чисти сагоријевајући, Мара је опасна по свакога ко се нађе у близини, опасна по себе. Један такав хистеричан излив бијеса замало да се кобно заврши, Мара покушава да се утопи, што би сигурно и учинила да је нијесу спријечили.

Вула убијају мучни, тешки снови, знак унутрашње несрећености би-ћа, хаотичног отпора подсвијести у којој царују инстинкти: страх, степ-ња, бол, кошмари, из којих он не види рационални излаз, нити успијева да их доведе до нивоа свијести и да их се ослободи. Они откривају подсвјесну жељу да посједује и вјечито задржи Питому Лозу само за себе, и за своју дјецу, али и грижу савјести због поступака према брату. Очај таквог постајања, бунт против себе, открива његову поцијепану личност. Све његове мисли, сви његови поступци окренути су против брата Рада, који је и за Вула и за Мару увијек ту, присутан и опасан као злокобна пријетња. Цијели њихов живот је борба против Рада, али не против стварног Рада Гинића, који се потуца и страда негдје у свијету, и

бори се са злом судбином и са собом, већ против Рада у њима, против њихове поцијепане личности и пројектованог двојника. То је можда потиснута жеља за Радем. Познато је да два потпуно супротна осјећања могу да распињу личност, једно у свијести друго у подсвијести; љубав и мржња истовремено, једно право друго лажно. Борба за Питому Лозу за њих није борба за имање, јер Питома Лоза није онај локалитет на којем живе, већ митска земља, за чије постојање они везују своје судбине. Они су Питома Лоза, без ње њих двоје не могу замислити своје постојање. Питома Лоза је њихов трајни мотив и најбитнија одредница њихових личности.

У доживотном настојању да отму Питому Лозу и да је задрже за себе, они су је запустили и уништили, на њој нема више уљаника, смоквика, вишњика, нема ружичњака, остала је само гола утрина са старим поломљеним стаблима. Увијек се најлакше губи оно што се најбрижљивије чува.

Стрепећи за Питому Лозу, Вуле и Мара уништили су и њу и себе у стварном току радње. Мара је одебљала, постала гомила мяса, а Вуле се издужио, омршавио, остарио, сан му је постао мора, убијају га језиви снови. Из њега као из Маре, као са Питоме Лозе, вије пустош и страх. Једино људско створење на тој земљи, у тој кући, јесте њихова већ одрасла кћерка Ружа, нови сањалица међу Гинићима, која сигурно неће остати на Питомој Лози. Синови су им на мору, још се интензивно друже као што су некада чинили Раде и Вуле. Поново два брата на Питомој Лози. *Nihil novus sub sole.*

Страх је опште осјећање свих на Питомој Лози, који се међусобно привлаче и одбијају једнаком снагом, једнаком страшћу. Исто онолико упорно и снажно колико Раде жели да буде на Питомој Лози, Вуле покушава да га у томе спријечи. У бескрајној борби зла и добра, љубави и мржње, жртве и целата пролази им живот, цијепају се њихове личности, пројектују бројни двојници. У сваком од њих живе и један и други, Раде и Вуле, један у жељи, други у стварности, један у свијести, други у подсвијести, један на јави, други у сну.

Када показује лажну бригу за брата, лажну радост што се раде ожењено, што је добио дијете, Вуле то чини искрено, али за кратко, ма како ово изгледало парадоксално. Он постаје Раде. Из тврдог оклопа његове сурове личности ипак пробија племенити брат, добри двојник, свијетла страна личности. Он тада искрено нуди Горичане и части их стварно срећан, јер је тада Раде, мада тога није свјестан.

На очевом гробу из болесног Рада проговара Симо, из његове болећиве, меланхоличне, поцијепане личности, издваја се сурово логични Вуле, који је у њему, због чега је Раде скоро мртав. Ерос и Танатос, добро и зло, свјетлост и сјенка. Када му умре жена, стари Симо Гинић разговора са сином Вулом, указујући му на свемоћ времена, које је изнад свега, изнад јаких и изнад слабих, точак који се покреће и све меље без праштања:

„Питома Лоза је срце земље и њен цвет. Испод површине, кроз њене дамаре крв тече, а не вода као код других. Сва је та прошлост огроман и неизмеран точак. Тежак камен се окреће и не престаје. Вода и ватра му силу не дају, нешто га друго гони и витла. Човек то ругло не види и не зна шта је; зна само да је нешто што нико није измерио и да се то зове време. Точак се не види, брзина се не чује, а у средину, у рупу, пада зрневље, дани, године, људи. Нестају заједно и скупа негде... Дим се само понекад види, понекад се уздигне, или клетве зачују, Гинићи су мале семенке и сићушна зрнца. Тај точак их је све самлео и у дим претворио...”

Симо је још чврст, још је Гинић, још је „стабло”, мада се већ окреће за собом, види да пут који је прошао није био чист није имао смисао. Открио је закон и помирио се са њим. Прави смисао свега Раде ће схватити тек на гробљу:

„Све је ћутало и нешто самотно и тајанствено избијало из града мртвих: глуп, шугав, мир, вечити мир, ноћ и смрт.

– Колико се мученика овде смирило и силеција постало ништа – помисли он – колико је нада закованих, и каквих све лудака није покрила ова земља? Све је лаж и обмана: и човек и живот и срећа и слава, све је дим, све је магла. Између неба и земље постоји вечно рађање и умирање. Рађање је борба, а живот патња и варка...”

Ово је исти онај закон времена, исти точак о коме је Симо говорио Вулу, кад је већ схватио да је готов и да је његово прошло. И Раде зна да је готов и да је његово прошло. Раде је свјестан да овако може мислити само човек који је при крају, ако се нађе на гробљу:

– И ја сам вјеровао, док сам био жив и ходао по земљи, да је Питома Лоза све и највише, а сада тек знам колика је обмана и глупост. Земља је свачија и ничија. Ни гроб нам вјечно не припада, а не што друго. Из њега нам неко једног дана избаци кости, или га разоре гранате и бомбе, па ништа. Пода мном је гроб једног Илира којему је припадала Питома Лоза, само што се у његово доба није тако звала. Ту негде испод ногу лежи један Римљанин који је био господар њезин. Па је посједовао један племић и његово потомство. Па је припала манастиру... Имала је Питома Лоза сто господара прије Гинића, хиљаду, ко зна колико. А последије нас имаће их још и више. Гинићима у времену припада само један дан у Питомај Лози. Вуле је човек као и други, смијешан и ситан, мали је и немоћан као мрав, а пропиње се, хтио би да заустави вријеме, да се вријеме скамени на Питомај Лози и остане увијек онакво какво је када је он жив и када је њему добро”.

До ове мудрости дошао је Симо Гинић тек у гробу, то је сазнање једног од бројних двојника Рада Гинића. Сазнање о пролазности, о узалудности је свјесно, то је апстрактна мудрост, максима. У овом ни воу роман нуди сазнање познато још у Библији – све је узалуд. Живот је борба ни за шта, потпуна побједа је потпуни пораз. Прах и магла.

Од одласка са Питоме Лозе до коначног повратка на њу, Раде Гинић је проживио мучан живот, љуту патњу. Дошао је да живне, да предахне, да проживи, да се врати Питомој Лози и братској љубави. Успијева и умире, коначно се враћа Питомој Лози. Тиме релативизује и чини апсурдним и победу и пораз, када се коначно вратио, неповратно је нестао.

Његов брат Вуле (Мара) цијели живот је потрошио трудећи се да приграби Питому Лозу за себе, да се ослободи брата. У стварности и у себи, цијелог живота није смио показати право лице, увијек је био неко други, претварао се и глумио. Тако је потпуно промашио живот, живио као неко други, никад он, увијек други, мада никад није успио побјећи од себе, од своје отроване подсвијести. Због тога и пропада.

Избезумљен од брата који му трује сан и коље га чим заспи, убија му наду и жељу за спавањем, Вуле очајнички очекује зору, да се ослободи море. Када угледа Рада, који као авет стоји на љествама уз прозор, он види како брат пада. Тиме као да се остварује његова животна жеља и побједа над мртвим братом. Како је сан ерупција подсвијести, а виђење се догодило у стварности, на другом нивоу сазнања, Вуле га није разумио, зато луди.

У том тренутку претстрављен, распамећен од сусрета са братом, за кога је вјеровао да је одавно мртав, Вуле доживљава коначну побједу и потпуни пораз, заувјек се ослобађа брата, али сасвим губи разум, пада у лудило. И да се није то догодило, смисао његовог живота нестао је, његов живот је борба против брата у себи и у стварности.

А Питома Лоза, о коју су се очајнички отимали браћа, у међувремену је сасвим пропала, опустјела. Таква каква је више није оно за шта су се браћа отимала, борили су се ни за шта. Живот је прошао, точак времена самлио је још једну генерацију Гинића, која је пропала узалуд. Све је било само привид.

Писац је вјешто измијешао машту и збиљу, фикцију и стварност у овој занимљивој књизи. Зависно од приступа читаоца и тумача, она се може доживјети сасвим друкчије, ако се тумач задржи само на првом плану, у стварносном слоју књиге. У том нивоу роман је једна занимљива и потресна породична сторија о односима два рођена брата, у којој један брат све чини да уништи другог, који је крив само зато што према свом суровом брату осјећа трајну и искрену љубав и зато бива бездушном кажњен.

То је класична прича о отимању око имања, око наследства, о борби за парче земље, која показује сву суровост јунака и на одређен начин одсликава цијели крај у једном историјском тренутку.. Писац је изузетно добро познавао људе свога краја, одлично знао њихове мане и врлине и насликао их толико упечатљиво па их просто видимо, као да су ту поред нас живи. Њихова грамзивост, злоба, завидљивост; њихово претварање, лицемерје, бахата суровост и бездушност, јављају се

повремено, у том крају, понављају се. Из тог разлога читалац, који живи у сличном миљеу, вјерује да он ове људе зна.

Ликови јунака урађени су веома вјешто, јунаци су пуне, довршене личности; карактери, сложени, оригинални, типични. Индивидуализација јунака изведена је мајсторски кроз цијелу лепезу литерарних поступака, како у сазнајној равни, тако и у нивоу подсвијести. То даје могућност да сваког јунака схватимо као реално биће, или као фикцију, као двојника и пројекцију.

Цијепање и мултипликације њихових личности изведене су на начин како су то радили велики познаваоци људске душе, Гогољ и Достоевски. И Раде и Вуле, чије се личности цијепају, су у сталним психичким кризама и ломљењима, зато се и удвајају њихове личности и јављају двојници.

Код ових јунака тешко је раздвојити фикцију и збиљу, реално и иреално, јер књига нуди више нивоа акције. То није ништа ново на Питомој Лози. Вуле Гинић, који већ доста памти, и много зна о Питомој Лози, размишља последице фиктивне борбе са Радем и Јовом (трећи брат који није постојао, већ га Вуле пројектује) о људима са Питоме Лозе:

„На Питомој Лози се увек сања, и ноћу када се спава и дању, када се по њој креће, живи и дише. То су некакви мутни и црни облаци који се згомилају и приону за главе, тако да их ништа не може откинути. Све Гиниће су они мучили. Сви су ти људи каткада изгледали изгубљен, занесени вјетровима и ноћу трњали и скакали из кревета, изгубљених очију и засоптали, са криком, као да их нечији нож пробада. Ти „снови” су понекад тако страшни и вјерни, сакривени мислима и жељама, да се не могу никоме казати, ни заборавити. Свима Гинићима доносе пре времена старост, неку отупјелост и мученички изглед, јер сви они много желе, много би хтјели и много траже...”

Ово је реално објашњење разлога и прилика за удвајање личности ових јунака. Роман почиње и завршава се симболично, љубавним чином и врачањем против духа покојника у равни стварности, нејасним виђењем, ни сном ни јавом, у унутрашњем току, у подсвијести.

Оно што види полумртви, болесни Раде, на почетку романа, и избезумљени, луди Вуле, на његовом крају, није виђење, већ привиђење, мутни обрис иреалног свијета. Цијели роман је тумарање јунака кроз страхове, слутње, фиктивне опасности и стварне стрепње, посртаје и поразе. Писац је у књизи веома вјешто преплео фикцију и збиљу.

Језик је један од највећих квалитета ове књиге, богат, сочан, прецизан и свјеж. Препознатљиви језик аутора омогућује јунацима да искажу сваку мисао, осјећање, слутњу. Наратор казује екавским наречјем, а јунаци у дијалозима користе ијекавицу.

Књига је писана у трећем лицу. Наратор не учествује у радњи, није активно лице, већ свевидећи и свуда присутни свједок, некада медиј кроз кога проговара час један, час други брат.

Роман „Питома Лоза” је остварење зрелог писца, једна од добро написаних књига о Црној Гори у нашем времену. Слика коју нам је приказао књижевник увјерљива је, јасна, реална. Ни наратор, ни аутор не коментаришу личности ни збивања, суд је остављен читаоцу.

Увјерљивост слике, индивидуализација ликова, толико типичних и увјерљивих да их прихватамо као психолошке типове; мотивација њихових поступака, танана анализа карактера, мисли и осјећања јунака; специфични, изражајни језик и оригинални рукопис; мајсторски литерарни поступци, сврставају ову књигу Душана Ђуровића међу значајна прозна остварења настала на овим просторима.

Вук Церовић

РЕАЛЬНОСТЬ И ФИКЦИЯ В РОМАНЕ „БЛАГОДАТНАЯ ЛОЗА”
ДУШАНА ДЮРОВИЧА

Резюме

Роман „Благодатная лоза” успешное литературное произведение, богатого литературного выражения, сложной структуры, простой композиции.

Тема романа классическая – столкновение между братьями.

В книжке через реальное и ирреальное время осуществляется несколько течений действия внешних и внутренних.

Осоры между братьями происходят в реальности и в фикации, их личности удваиваются, являюся двойники и одного и другого брата.

В столкновении пропадают один и другой брат конечно: Раде Гинич умирает а Вуле Гинич с ума сходит.

Окончательные победы стали окончательными поражениями братьев. Столкновение было бессмысленным, потому что всё проходит а человек только пар, который на момент является на земле и исчезает.